

Urdaabrunn

Tidens källa - vid den rot af Yggdrasil, som går till Asgård.

Nr. 11 December 2018

Utges av Länsstyrelsen i Örebro län och ingår i landsbygdsprogrammet, som finansieras gemensamt av svenska staten och EU

Fägatan och utmarken

I södra länsdelen vid gården Stabbetorp löper en fägata, vackert smyckad med allehanda örter och gräs. Det var länge sedan några kreatur gick härigenom. Stenmurarna på ömse sidor av vägen har kalvat på sina ställen men gatan är i övrigt intakt.

Fägatan blir en länk mellan gårdscentrum och utmarksbetet, en vägvisare till en tid som egentligen inte är så avlägsen om vi mäter hela jordbrukandets historia. Vackert där den ligger, men snön kommer att falla i november och sommarens grönska kommer kanske att trampas ned till lerklägg av rådjur och vildsvin istället för korna.

Fägatan består av parallella hägnader av sten och block eller trögårdsgårdar. Det förekom andra konstruktioner regionalt, tanken var en konstruktion där inte kreaturen skulle ges tillfälle att löpa amok på åker och äng under tillväxtsången i sin vandring mellan stallet och skogsbetet.

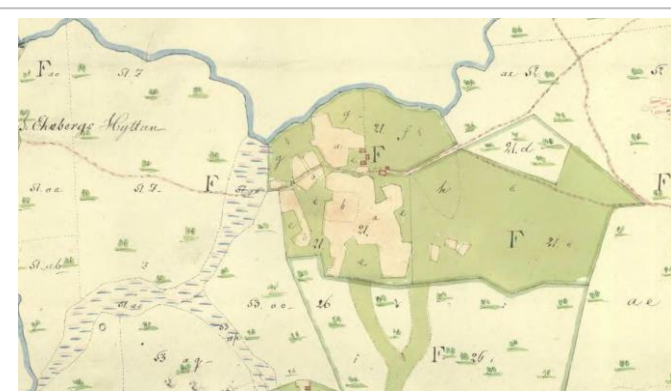
Med ryggen mot gården och blicken mot öster löper vägen till utmarksbetet och vidare till Grängshyttan. En halv väg har bildats av generationers tramp av klövars och fötters i slutningen.

Under århundraden hade bonden hägnat in inägomarken (åker och äng) medan boskapen föstes på skogen under överinseende av vallhjon. Det finns även fynd av liknande anordningar från den *senare hälften av järnåldern. Skogen var under lång tid den viktigaste betesmarken i våra trakter.

*Ungefär 500 – 1050-talen

Mark som inte dög till att ligga under plog eller brukas som ängsmark togs ofta i anspråk som betesmark. Naturligtvis skiftade möjligheterna till bete beroende på skogstyp. Renlav, islandslav och liksom gräs, örter och träd och buskars bladverk. Den boskap som skulle kvällsmjölkas kunde inte gå alltför långt från gården. I Bergslagen upp till tre kilometer från gården enligt en uppteckning.

Karta över Södra Ekebergs hyttelags ägor med Lilla Hällsjön i kartutsnittets mitt i samband med enskiftet år 1816. Den stenmursomgärdade vägen (fägatan) går från gården och inägorna (mörkgult och grönt på kartan) till utmarken i öster.

Skogsbetet på utmarken kom allteftersom att ersättas av betesvallar. Djuren kom närmare gården i inhägnade gården. Vallhjonens vakande över kreaturen i den täta skogen och i skogsgläntorna sjönk ned i historiens djup.

I den trädbevuxna hagmarker breddar sig fågatan.

På gård i Viby socken letar sig enskilda stenmurar och fågator sig ut i den väster ut belägna skogen.

Flygfoto-bilden visar flera stenmurar och ett par fågator

Fågatan kom alltmer att spela ut sin roll. Anläggandet av insådda vallar för bete blev vanligare. Ju närmare gården desto bättre då tillsyn och mjölkhanteringen underlättades. Vallarna gödslades med stall- eller handelsgödsel. Gödslade vallar ersatte ett extensivt skogsbete. Produktionshöjande insatser för att föda en alltmer växande befolkning.

Och de fågator av stenmurstyp, som finns kvar är skyddade i lag, såvida de ligger i odlingslandskapet.

Konstruktioner av trä (hankärdsgård) som inte underhållits genom åren, har försvunnit. Där kan man möjligen skönja vägen med hjälp av äldre kartmaterial. I vissa fall har den tidigare fågatan breddats och fungerar i dag för tyngre transporter inom gården eller byn. Men det började som ett fädrev!

Fågata vars högra sida utgörs av en skalmur och den vänstra en enkelmur. Småländsk landsbygd.

Källor:

Historiska kartor: www.lm.se (Historiska kartor)
 Övriga kartor: www.eniro.se
 Mats Morell 2001: Det svenska jordbrukets historia "Jordbruket i industrisamhället" del IV
 Nils-Arvid Bringeus 1973, "Arbete och redskap"